

הגאון רבי בן ציון קואינקה זצ"ל
ראב"ד ירושלים ומו"ל 'המאסף'

דרוש הספד לפטירת הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל לרגלי שמועת שוא בדבר מותו של הגרמ"ש

מבני ציון המצוינים היה הגאון רבי בן ציון קואינקה זצ"ל, ונועם חן של חכמי הספרדים בני ירושלים משוך עליו. כתרים הרבה נקשרו לראשו: ראב"ד מקודש בעיה"ק ירושלים, רב ק"ק חברון וריש מתיבתא תפארת ירושלים, היא הישיבה אשר מבין כותליה יצאו רוב ככל רישי מתא מרבני ק"ק הספרדים. אכן בכל מקום אשר דבר מלכי רבנן מגיע, יצא שמו הטוב של הרב"צ, בזכות בטאונו 'המאסף', אשר שני עשירות בשנים היה תל שכל פיות פונים אליו בדבר הלכה, מאסף לכל המחנות, ממזרח וממערב, ספרדים כאשכנזים. בו נדרשו ונחקרו כל השאלות המתחדשות, וע"י פלפול חכמים ומורים נתחווירו ונתבהרו עד שיצא דינם. והרב"צ מנהיג קבוץ חכמים אדיר זה במקל נועם, בתבונה ובדעת, אם בהערותיו הקולעות אשר באו בשולי דברי הכותבים, ולרוב בעילום שמו, ואם במאמרים מקוריים משל עצמו.

לרגלי עבודתו הברוכה הלזו, מצורף לנסיעותיו הרבות אל קהילות הקודש מושבות בני אשכנז, לא נעלם מעיני הרב"צ דבר, וכל העולה ונדפס מחכמי האשכנזים גלוי וידוע לפניו. וכך רשם סופר אחד ברשימת הערכה הבאה בראש ספר זכרונותיו¹:

'...דרכו היה שכל ספר חשוב מרבני האשכנזים שיצא, היה פונה מכל הקריאות האחרות והיה קורא והוגה ומעמיק רק בספר החדש עד שבלע אותו כולו והדברים נכנסו בזכרונו בחלבו ובדמו. כשנתפרסמו שני הספרים הגדולים על הרמב"ם: אור שמח של ר' מאיר שמחה וצפנת פענח של ר' יוסף רוזין, קפץ עליהם כעל בכורה בטרם קיץ וקבע על משנתם לילות כימים ולא זו משם עד שבלעם. אחרי סיומם כשנפגשתי איתו קרנו פניו ממש משמחת חדושו של האור שמח ועל הצפונות אשר נגלו לו בצפנת פענח...'

ומילים מספר לתולדותיו: נולד בירושלים ביום כ"א ניסן תרכ"ז, בן יחיד לאביו רבי אברהם ז"ל ולאמו מרת דונה ע"ה. חוטר מגזע רבנים ופרנסי ציבור משאלוניקי שבמלכות יוון. עוד מילדותו השאילוהו הוריו הצדקניים לה', ושכרו עבורו מלמדים מובהקים מטובי חכמי ירושלים, רבי מרדכי ישראל שיריזלי, רבי מנחם בכר יצחק ורבי וידאל

1 הזכרונות והתולדות, ירושלים תרצ"ח.

ב"ר חנוך אנג'יל, שהטביעו את חותמם בו. עד מהרה יצא שמו לתהלה בקרב לומדי ושוחרי התורה כגאון מופלג ומפולפל בכל חלקי התורה. בשנת תרנ"ו נתמנה ע"י מנהלי ועד עדת הספרדים בירושלים, לעמוד בראש הישיבה הקדושה תפארת ירושלים, ומני אז עלתה מדרגת הישיבה למעלה למעלה, ואל שורות תלמידיה הצטרפו ממובחרי בני ציון וירושלים. בין תלמידיו המובהקים נמנו: רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל ששימש כ'ראשון לציון' ורבה של ארץ ישראל, רבי בן ציון פיזאנטי, רבי חנניה גבריאלי, רבי בנימין הלוי ואחיו רבי יוסף מרדכי הלוי.

באותה שנה החל להוציא לפועל את חזון מפעלו התורני קובץ 'המאסף', שבמשך עשרים שנות קיומו נתחבב מאוד בקרב כל חכמי התורה בארץ ובעולם, ספרדים ואשכנזים, והיה כלי ביטוי מרכזי לחכמים וצורבים. באותם שנים כיהן בדיינות בבית הדין הספרדי בירושלים אצל הראב"ד הגאון רבי חיים נסים ברוך זצ"ל.

בשל הופעתו המרשימה ונועם דבריו יצא מטעם מוסדות התורה והחסד לשליחות מצוה לקהילות ישראל בעולם לטובת ישיבת המקובלים 'בית אל', כוללות הספרדים בחברון, ועוד. כשביקר בבבל לטובת בטאנו 'המאסף' הוצעה לו שם משרת הרב הראשי לבגדאד, אולם בשל ענוותנותו המופלגת סירב להצעה. כשהתוודע עם ריש גלותא דבבל רבינו יוסף חיים זלה"ה העריצו וחיבבו מאוד והיה קם לכבודו מלא קומתו.

אחר מלחמת העולם הראשונה כשנוסדה הרבנות הראשית לארץ ישראל נבחר כחבר בה ושימש כראב"ד מקודש לעדת הספרדים בירושלים. אחרי פרעות תרפ"ט בחרה בו קהילת חברון לכהן כרבה של חברון עיר האבות. את חייו המלאים והגדושים סיים הרב"צ ביום ט"ז מרחשון תרצ"ז. בירושלים נולד, בירושלים נתגדל, מירושלים זרח אורו המבהיק, ובין רגביה הקדושים נטמן.

מחידושו נדפסו בקובץ המאסף בשם "זכרון לאברהם" (לע"נ אביו); "הושיע ציון" על התורה; "תפארת ציון" מערכות בהלכה ע"ס א-ב; ועוד לו בכתובים פירוש רחב על ששה סדרי משנה ודרשות שונות ועוד. מזכרונותיו נדפסו בירושלים תרצ"ח, 'הזכרונות והתולדות', ובהם חומר עשיר לתולדות העיר מוסדותיה וחכמיה.

* * *

בשנת תרע"ט, עת מלכויות מתגרות זו בזו, ישראל למשיסה ויעקב לבוזים, התפרסמה בעיתונות היהודית ידיעה לפיה עלה הכורת על הארז אשר בלבנון: הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בעל אור שמח, נפל חלל בידי מרצחים! בעיתון היינט הוורשאי, מיום כ' ניסן תרע"ט, הופיע ידיעה הפותחת²:

הגאון רבנו מאיר שמחה הכהן ז"ל

מווילנא התקבלה הידיעה המעציבה, אשר כרעם תיפול בבית מדרשינו הישן, כי בדווינסק בעקבות פגיעה מצערת של כדור ירי, אשר פגעה בו תוך כדי לכתו ברחוב, נלב"ע בשנת השבעים לחייו הגאון רבנו מאיר שמחה

הכהן. רבנו מאיר שמחה היה אחד מהגאונים המצויינים, אשר לא היו כדמותם בעשרות השנים האחרונות. אחרי ר' חיים סאלאווייטשיק, היה ר' מאיר שמחה כמעט היחיד, חד בדרא, שניחן במדת גאונות כזו, וידיעה זו, שגם הוא כבר איננו, תגרום אצל כל בן תורה זעקת אנחה עמוקה. ר' מאיר שמחה נולד בבוטרויאנץ, פלך ווילנא, ובשנות ילדותו נודע שמו כעילוי מבוטרויאנץ, חתונתו התקיימה בביאליסטוק, ושם בהיותו סמוך על שולחנו של חותנו העשיר, שקד על תלמודו, עד שנפטר בדווינסק הגאון הנודע ר' ראובן אמטשיסלאווער, אז נתבקש ר' מאיר שמחה למלאות את מקומו על כסא הרבנות המרומם. שם ישב עד יומו האחרון, תנצב"ה.

בשורת איוב זו הטילה רושם כביר בכל הגולה, עצרות מספד נקראו, רשימות הערכה הופיעו³, אבל ליהודים, בכי ומספד גדול. בירחון 'הדביר' שהופיע בירושלים⁴, כתב ר' שלמה בלאזר (בנו של הגאון ר' יצחק בלאזר זצ"ל בעל פרי יצחק) דברי קינה ונהי על סילוקו של הגרמ"ש, וכך פתח את דבריו:

הגאון רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל

העיתונים מחו"ל הביאו לנו את הידיעה המבהילה והמחרידה שנתקבלה מרוסיה בתלגרמה למשרד הציוני בקופנהגן, כי הגאון האדיר רבי מאיר שמחה הכהן הגאב"ד בדווינסק (דינבורג) נפל חלל בלכתו ברחוב ע"י פורעים ורוצחים. הידיעה האיומה והנוראה הזאת החרידה את לבות כל אמוני ישראל, ומותו הטרגי של גאון ישראל זה הסב צער עמוק ואבל כללי לכל עם ישראל.

הידיעות המבהילות מגי ההריגה אשר ברוסיה, באות תכופות זו אחרי זו. להט החרב מתהפכת על ראשי אחינו שמה. הפרעות והרציחות, ההרס והחרבן, גדולים כעת, גדולים מאד במחנה העברים. עם ישראל טובע בים של צרות ויסורים, בים של דמעות. גדול השבר באהל יעקב.

וכל נימי הלב מתכוצים בלחץ מעיק, וזרם קור תופש כמו במלקחים של קפאון את המוח ואת הלב.

ובתוך כל הידיעות, והנה באה ידיעה מרעישת ומרגיזה, מזעזעת את נימי הנפש, כי עלה הכורת גם על הארז אשר בלבנון.

גלה כבוד מישראל!

3 בעיתון הציר, ניסן-אייר תרע"ט, הופיע מאמר הערכה מאת רבי ישראל אבא ציטרון (חתנו של הגאון מרוגאצ'וב) רבה של פתח תקוה. (המאמר נעתק בספרו של רז"א רבינר, מרן רבי מאיר שמחה, עמ' רל"ב, ושוב בחידושי הרב ציטרון, עמ' 571). את מאמרו פותח הרב ציטרון בדברים הבאים: 'בעיתוני אנגליה באה הידיעה המחרידה כי הגאון הקדוש זצ"ל נפל חלל בלכתו ברחוב ע"י רוצחים ופורעים, ידיעות מפורטות חסרות עדיין'. במכת"ע הצפירה מיום א' אייר תרע"ט, נתפרסמה סקירה על 'ועידת המזרחי' שהתקיימה בכ"ה ניסן, ובין הדברים נכתב: 'הנאם מזכיר אח"כ את שמות הגאונים שנפטרו בעת האחרונה, הרה"ג ר' חיים סולוויצ'יק, ר' מאיר שמחה מדווינסק, ור' אליהו ברוך ממיר'.
4 גליון א-ב, ירושלים אייר-סיון תרע"ט.

מאורעות המלחמה וגייסות שבדרכים, דין גרמא, שגם כעבור חודש ימים עדיין היתה שמועת שוא זו מאומתת בירושלים. בבתי הכנסיות הגדולים, בית כנסת 'החורבה' לקהל אשכנזים ובבית כנסת 'רבן יוחנן בן זכאי' לעדות הספרדים, קראו להתקבץ בער"ח סיון, 'לקינים ונהי ומספד מר, על ההרוגים הקדושים בכלל, ובפרט על אותו צדיק גאון עוזינו שר התורה הרב הגאון האדיר מרן מאיר שמחה בהרב משולם קלונימוס הכהן זצוקלל"ה מדענבורג' כפי שהתפרסם בכרוז (ראה 'מן המקור' ח"א עמ' 125).

לאחר זמן הוזמה השמועה ובגליון 'הדביר' הבא אנו מוצאים את ההבהרה הבאה:

הגאון ר' מאיר שמחה הכהן חי!

נעים לנו לבשר כי הידיעה בדבר מותו הטרגי של הגאון רבי מאיר שמחה הכהן הגאב"ד דוינסק, שבאה בעתוני אירופה ואמריקה ושנתפרסמה גם בהדביר קובץ א', איננה נכונה כלל, העתון "היינט" המופיע בורשה מודיע כי הגרמ"ש חי ויושב על כסא הרבנות בדוינסק.

אנו מאחלים לגאון ישראל זה, אריכת ימים ושנים טובים ונעימים.

לפנינו דרוש שדרש הרב"צ קואינקה בבית כנסת רבן יוחנן בן זכאי ביום ערב ר"ח סיון תרע"ט, 'בשברון לב, בעינים בוכות, בנפש דולפת מתוגה, בלב קרוע ומורתח', ובו מקונן על צערן של ישראל הדוויים והסחופים בין הגוים, והאחרון הגדיל בפטירתו של הגאון רבי מאיר שמחה. מן הדברים נוכל ללמוד על שמו הגדול של הגרמ"ש אשר יצא מסוף העולם ועד סופו, ועל התקשרותו המיוחדת של הרב"צ בתורתו, וככל הנזכר מעלה. דרוש זה רואה אור לראשונה מכת"י רב"צ קואינקה זצ"ל. בעריכתו ובהתקנתו לדפוס סייע ידידינו הר"ר אפרים לוי שליט"א, תשואות חן לו.

דרוש בבית הכנסת רבן יוחנן בן זכאי, ביום ערב ר"ח סיון תרע"ט

והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם.⁵

איתא במדרש רבה פרשת לך לך⁶ למה נמשלו צדיקים לתמר ולארז, אתה מוצא שאר אילנות כל זמן שמזקינן וקוצצין אותם ונוטעין אחרים תחתיהם מיד הן גדלים, והארז והתמר משקוצצין אותם מי יוכל לעלות במקומן, אלא אם כן ביגיעה רבה ובטורח גדול לשנים הרבה. כך אם אבד צדיק מן העולם מי יוכל לעמוד במקומו מיד, אלא לשנים הרבה, לפיכך דימה הכתוב את הצדיק לתמר ולארז שנאמר⁷ צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה. ובפסיקתא⁸ אמרו אל גינת אגוז ירדתי⁹, למה נמשלו ישראל לאגוז, אלא כל הפירות שנופלין לארץ אין להם קול, והאגוז כשנופל לארץ קולו חולך, כך כשהצדיק מת קולו חולך בכל העולם.

- 5 ויקרא כ"ו י"ב.
- 6 סי' ה'.
- 7 תהלים צ"ב י"ג.
- 8 רבתי כי תשא י"א.
- 9 שיר השירים ו' י"א.

מורי ורבותי, בשברון לב, בעינים בוכות, בנפש דולפת מתונה, בלב קרוע ומורתח, בלב קרוע ונגזר לגזרים, ארהיבה עוז בנפשי לעמוד לפניכם לקונן ביגון ולבכות בלי הפוגה ולזעק מרה על כל הצרות האיומות אשר עברו עלינו, ועל כל השמועות הנוראות המרגיזות והמחרידות לב ונפש, ואשר עליהן תצלנה אזננו משמוע.

הנביא יחזקאל בזמן הגלות הנורא, בעת שבאו כל הצרות הגדולות והתוכחות הנוראות על עם ישראל, בעת אשר כל גבוריו שריו וגדוליו חכמיו וכחניו נפלו בחרב האויב, בעת אשר כל מבצריהם בכורים עם תאנים נחרסו בידי האויב, בעת אשר גם חומות כל עריהן הגדולות והבצורות נפלו לארץ על ידי האויב, בעת אשר גם ירושלים העיר החמודה והיפיפה העיר כלילת יופי ומשוש כל הארץ נפלה גם היא ביד האויב וכל בתיה וארמנותיה הוכתו לארץ, בעת אשר גם בית מקדשה נחרב ונשרף, בעת החיה אשר כל הצרות בתומן באו על עם ישראל ועל כל החיב לו, בעת החיה באה רוח עליון ממרום על הנביא יחזקאל לאמר¹⁰ ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם, והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאום ה' אלהים.

רבותי, לולי כי אבד חזון מישראל, לולי כי מיום שגלינו מארצנו נסתם החזון ובטלה נבואה מישראל, כי אז גם לנו כהחווה יחזקאל בשעתו, היה באה עלינו רוח נבואה ממרום לאמר: ואתם בני אדם, בני ישראל, השה לעולה מיני קדם, האנחו בשברון מתנים, ובמרירות לב בכו וצעקו מרה, והיה כי יאמרו אליכם על מה אתם נאנחים, על מה אתם נאספים, על מה אתם בוכים ביגון לב נורא, על מה אתם בוכים וצועקים מרה, על מה אתם לבכם קרוע לגזרים, ואמרתם אהה, על שמועות נוראות ואיומות כי באו, על קול דמי בני עמנו הצועקים עלינו מארץ מרחקים, על קול דמי אחינו בשרנו הנהרגים והנרצחים בארץ מאפליא רבת הדמים, אשר על זה נמס לבבנו ויהי למים, אשר על זה רפו כל ידינו, וכהתה כל רוח שבקרבתנו, וכל ברכנו תלכנה מים, ואזננו תצללנה לשמוע הנה באה ונהיתה.

כן רבותי, הצרות הנוראות האיומות אשר עברו עלינו בזמן האחרון, לא נופלות בערכן ואולי גדולות עוד יותר בצד מה על הצרות שעברו אז על עמנו. זה חמשה שנים אשר עמנו סבל נוראות, זה חמשה שנים אשר עם ישראל בכל מקומות פזוריו, בכל מדינות גלותו, בכל ארצות נדודיו, בכל ערי התבל, בכל מדינות רוסיא, צרפת, אשכנז, אוסטריא, גאליציא, אונגרין, תורקיה, איטליה ועוד ועוד, סבל באופן נורא ואיום עד מאוד. אם כל העמים והלשונות סבלו במלחמת התבל הנוראה והאיומה רק מאויביהם מחוץ, אמנם עם בני ישראל סבלו מבית ומחוץ, כי מי השה לעולה על כל צרה על כל פגע על כל נגע על כל מחלה אם לא עם ישראל. מה לנו לשוטט בכל ערי התבל, די לנו להעביר נגד עינינו רק מה שסבלנו בארץ תורקיה, כי לאלפים ולרבבות נפלו כעמיר מאחורי הקוצר, כל הארבעה השפטים הנוראים דבר וחרב ורעב ושבי וכזה באו עלינו בתומן ויגזרו על ימין ועל שמאל. רק בחבת ירושלים היקרה כמה מאות ואלפים נפקדו מאחינו היקרים והחביבים, מי בחרב, מי בדבר, מי ברעב, מי ביסורין, מי במחלות רעות ונוראות, מי בשבי, מי בכל מכות נוראות אשר לא כתובות בספר. אהה כמה וכמה מאחינו בני ישראל היקרים נרצחו ונהרגו לעיני השמש והירח

10 יחזקאל כ"א י"א-י"ב.

בעלילות נוראות ועונות אשר לא חטאו, באין אומר השב, מי מאתנו האמין אז בחיים. אהה כל התוכחות וכל הקללות הנוראות עברו עלינו ועל ראשנו, ועל כולן התוכחה הנוראה בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר, ועל כולן מיתת בחורים ובתולות, מיתת חכמים וצדיקים חסידים ואנשי מעשה.

מי כעם ישראל בכל העמים והלשונות אשר סבל מבית ומחוץ כמוהו. ואמנם קוינו כי אחרי תום המלחמה ינוח לו מסביב מכל עבריו, התקוה שחקה לפנינו לאמר כי אחרי אשר החרב תשוב אל תערה, גם עם ישראל ישוב לנוח לו כמקדם. התקוה שעשעתנו כי אחרי אשר רוח שלום יעבור על פני הארץ, גם על עם ישראל יעבור הרוח הזה, וכל העמים והלשונות ישפטו לו שלום ורוח נדיבה, אחרי ראותם עד כמה וכמה מסר כל אחד ואחד מאתנו ממונו וחוננו, נפשו רוחו נשמתו, כל אחד לתועלת ולטובת ארץ מולדתו. ואמנם אהה אהה, האורב ישב לנו בחדר ואנחנו לא ידענו, צרינו ואויבנו שרקו עלינו ויניעו עלינו ראש ואנחנו לא ידענו. הנה מלפנים זה כשישה חדשים שמענו את כל הצרות והתלאות אשר עברו על אחינו אשר בארץ גאליציא, ואת כל הרעות הנוראות אשר המיטן עליהם אויביהם, את דמם אשר שפכו כמים, את כל איבתם שנאתם ונקמתם אשר הראו להם באופן היותר נורא, באופן היותר מבהיל, באופן היותר מרגיז, באופן היותר מחריד, ואמרנו אך רוח עובר הוא, אשר אמנם היה רוח קטב מרירי נורא מאוד, ואמנם חשבנו כי סוף סוף הרוח הזה תיכף יעבור ואיננו תמס יחלוך והיה כלא היה. וזאת לא זאת כי הרוח הזה עבר רק על חלקה קטנה מאתנו, הרוח הזה עבר ונגע רק בחלק קטן מעמנו, ואמנם השמועות הנוראות אשר הגיע לנו עתה מארץ רוסיא הגדולה והרחבה, הרוח הנורא כקטב ישוד צהרים אשר עבר על פני רוחב כל המדינות הרבות ההן, המה באמת יש בהן די כח להרגיז את לבבנו באופן היותר נורא ומרגיז. כי אהה בימים הנוראים האלה חושך החל לכסות ארץ ומלואה על אחינו בני ישראל יושבי ארץ רוסיא, כי חיות רעות בדמות בני אדם, נוראות בהררי טרף, הרגו ורצחו המון גדול מאחינו באין חמלה, המון נפשות יקרות עדינות מעם סגולה בני ישראל והמון ילדי שעשועים בני ישראל טבחו והרגו באין חמלה ורגש אדם, המון גדול מזקני נכבדי ערתנו התיקו כצאן למבחה. אהה כמה צדיקים רבנים חסידים אנשי מעשה הרגו ורצחו באכזריות נורא עד מאוד, ועל כולם את הרב הגאון האדיר הצדיק המפורסם בכל קצוי ארץ ר' מאיר שמחה זצוק"ל טבחו ורצחו הפראים האלה באכזריות נורא עד מאוד.

מי לא ידע ולא שמע את שמע הגאון הגדול ר' מאיר שמחה זצ"ל, אשר כהתנא הקדוש ר' מאיר בזמנו אשר חז"ל בעלי התלמוד המליצו עליו לאמר¹¹ כי למה נקרא שמו מאיר, כי היה מאיר עיני חכמים בהלכה, כן היה הגאון הזה אשר היה יחיד בדורנו, ר' מאיר שמחה אשר היה מאיר עיני חכמי ישראל בהלכה, בחיבורו הגדול והנפלא אור שמחה על הרמב"ם האיר עיני כל חכמי ורבני דורינו, הזריח אור נעים ושמח לב חכמי ישראל בפלפולו הנפלא ובדבריו הנחמדים, אשר בהן גילה אור יפה ומבריק כמה חדשות נצורות ונפלאות בכל מקצועות ספרותנו התלמודי. איה הפה אשר תוכל לספר ולחגיד את גודל חכמתו ועוצם פלפולו ותוקף בקיאותו וגדולתו בתורה, אשר היה ממש ארי שבחבורה, מכעית לב כל גדולי

11 עירובין י"ג ע"ב.

ישראל בתלמוד. איה הפה אשר תוכל להביע את גודל קדושתו וחסידותו צדקתו וענותנותו באופן היותר נפלא.

ואהה, הנשמה היקרה הזאת, הנפש העדינה הזאת נרצחה בידי עריצים, לא מתה כמות כל האדם, לא פקודת כל האדם נגזרה ונפקדה עליה, כי אם רק נמסרה בידי אכזרים פראים, חייתו טרף נוראים, אשר התיקוה כצאן לטבחיה באכזריות נוראה.

תורתנו הקדושה מספרת לנו כי כאשר לעבד נמכר יוסף ואחיו שחטו שעיר עזים והטבילו את כתנתו בדם, ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתונת בנך היא אם לא, אזי בהכירה יעקב ויאמר כתונת בני חיה רעה אכלתהו טורף טורף יוסף, אז קרע אבינו יעקב שמלותיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים [רבים], וכאשר קמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו מאן להתנחם, ובמרירות לב קרא ואמר כי ארד אל בני אבל שאולה. כן רבותי, אבינו יעקב עשה כל זאת רק עבור יוסף אחד, ואנן מה נענה אבתריה, רבותי במה נוכל להתנחם אנחנו על המון אלפים בנים יקרים כמוהו אשר נטרפו על ידי חיות נוראות בדמות בני אדם, במה נוכל להתנחם אנחנו על הבן הגדול הזה לעמנו הגאון הצדיק ר' מאיר שמחה אשר חיה רעה אכלתהו, חיה רעה טרפתהו באין רחמים.

רבותי, אם אבינו יעקב קרע רק שמלותיו, עלינו לקרוע את לבבנו לגזרים על המון בנים יקרים ואחים אהובים אשר בני אדם נוראים יותר מחייתו טרף טרפו אותם ויגזרום לגזרים. חכמינו ז"ל אמרו¹² כי הרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע את בגדיו, ואמנם כן זהו בספר תורה אחד שנשרף, והנה אנחנו אשר לדאבון לבבנו כמה וכמה ספרי תורה שרפו האויבים האלה, על אחת כמה וכמה שחייבים לנו לקרוע את בגדינו, ולא רק בגדינו כי אם גם את לבבנו. אם חז"ל גזרו כן על ספרי תורה הכתובים עלי הגויל, כמה וכמה חייבים לנו לקרוע את סגור לבבנו ולנתחו לגזרים על כמה רבנים צדיקים וגאונים ששרפו ורצחו האויבים האכזרים אשר כולם היו ספרי תורה חיים וקיימים, וכפרט על הגאון האדיר הצדיק ר' מאיר שמחה אשר היה כולו ספר תורה מלא בקדושה ובתורה.

רבותי, אם אבינו יעקב רק על המחשבה רק על הדמיון אשר נדמה לו וחשב כי טורף טורף יוסף, ובכל אופן לא היה לו הדבר ברור, וכאשר באמת לא היה הענין כן, כי יוסף היה חי וקיים, הנה בכל זה רק על הדמיון רק על מחשבתו כי היה כן עשה כל אלה, ואם כן איפוא אנחנו אשר לא במחשבה לא בדמיון כי אם במעשה ממש, אין הדבר בספק כי אם הדבר ודאי כי היה רעה טרפה להגאון הצדיק הזה ועוד רבים כמוהו, לא כל שכן שצריכים לנו להתאבל על זה ימים רבים לרבות גם הלילות.

אשר קרוב לזה הוא לפי דעתי כונת חז"ל באומרם¹³ כד דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' אלעא ופתח עלוהי והחכמה מאין תמצא וכו'. א"ר לוי שבטים מציאה מצאו כתיב¹⁴ ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו, [אנן] שאבדנו את ר' סימון על אחת כמה וכמה. אשר לכאורה צריך [להבין] כי אין לעשות שום ק"ו ולא לתלמוד שום דבר זה מזה בהשוואה מזה לזה במה הצד או בק"ו אלא בענינים שונים בדבר מה, אבל פה מה

12 מועד קטן כ"ו ע"א.
13 ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח.
14 בראשית מ"ב כ"ח.

הבדל ממצאיה לאכדה דברים מתנגדים זה לזה כהחלמ. ואמנם ביאור הדבר עם המשנה¹⁵ מברך על הטובה מעין הרעה וכו', והנה המפרשים הקשו דמדוע זה קשה לנו כ"כ מיתת הצדיק הלא זרחה השמש וכו'. ואם משום שמא אותו הצדיק שיוולד יהיה יותר קטן, הלא אפשר שיהיה יותר גדול. ותירצו עד שיגדל וכו', וגם שמא יולד במקום אחר. וזהו הכוונה וכו'.

רבותי, בעת אשר נהרג אבנר שר צבא ישראל אזי קונן עליו דוד מלך ישראל לאמר דעו כי שר וגדול וכו'¹⁶. ואמנם הכוונה כי יש שר שאינו גדול ויש גדול שאינו שר לכן אמר וכו'.

כן אני אומר על הגאון ר' מאיר שמחה, רבותי דעו כי שר וגדול נפל היום בישראל, הוא היה שר רב גדול אשר זכהו השי"ת לשבת על כסא הרבנות וההוראה משך שנים רבות, וכמעט כל קהל הגולה הריצו אליו שאלותיהם, והוא השיב לכל אחד ואחד תשובה נפלאה בחרפות נחמד ובקיאות מצויינה באופן מבהיל. דבריו היו קצרים וקטנים, ואמנם היו גדולים וארוכים באיכות נפלא עד מאוד, מעט מחזיק את המרובה אשר יקר למצוא כמוהו. גם מעצמותו היה גדול בתורה באופן מבהיל, כי עוד מילדותו הצטיין והתפרסם בכשרונותיו הגדולים והמצויינים ובשקידתו העצומה עד מאוד. כי ברכת הגאון הקדוש המקובל ר' מאיר טיקטינער נתקיימה בו, כי כאשר נתאכסן הגאון הקדוש הנז' בבית אביו, והוא הספיק לו כל צורכו ביד נדיבה כיד המלך, כי היה עשיר גדול, בהפרדו ממנו ברך אותו כי השי"ת יתן לו בן שיאיר עיני כל ישראל בהלכה, ובאותה השנה נולד הגאון ר' מאיר שמחה. ועוד בהיותו ילד קטן הכירו חוריו ונוכחו כי נתקיימה ברכתו של הגאון הקדוש ר' מאיר טיקטינער זצ"ל. הנה כי כן הוא מעצמותו היה גדול בתורה.

ואם כן זהו ממש המליצה הנפלאה של אדוננו דוד מלך ישראל על אבנר דעו כי שר וגדול נפל היום בישראל. ומאמר היום, היה נראה כי בא לרמוז אל הקודם, כי אפילו זרחה השמש, דמי יודע עד איזה זמן יתגדל, לכן אמר היום כי מי יודע מתי יבא לנו עוד צדיק כמותו. וזהו ג"כ מליצתו על הגאון רבי מאיר כי שר וגדול וכו', וגם מאמר היום.

ויש לבאר עוד על הדבר הנרגש תיכף ומיד בזמן ההוא שמת שאול ומלך איש בושת אשר היה רפה כח, לכן אמר היום, כי תיכף היום נרגש. והנה תורה כל יומא זמנה היא, ולכן החכם כמו הגאון ר' מאיר נרגש תיכף וכו'.

והנה בדברי הנביא על מה אתה נאנח, והשיב על שמועה כי באה, יש לשאול וכי השואלים גם כן לא ידעו מהשמועה הזאת עד שהוצרכו לשאול על מה אתה נאנח. ואם לא ידעו והשיב להם על שמועה, א"כ היה לו לבאר ולהודיע להם השמועה, לא לומר בסתם על שמועה כי באה וכו'. ואמנם יש צרה אשר האדם בוכה ומודיע לכל הצרה שבאה, וחוזר ומתבונן על גודל הצרה שבאה עליו ובוכה וצועק, ועל ידי זה מפיג מעט צערו, כדברי החכם מכל אדם¹⁷ דאגה בלב איש [ישיחנה]. ויש צרה שהאדם נרדם ומתנמנם, לבכו נרדם ויהי לאבן, ואינו יכול להוציא שום מלה מפיו רק אנחות יוצאות מקרב לבבו פנימה. ואמנם הענין הוא כי כל הצרות והרעות המתרגשות ובאות על האדם הפרטי או על העם הכללי תתפרדנה לשתיים,

15 ברכות פ"ט מ"ג.

16 שמואל ב' ג' ל"ח.

17 משלי י"ב כ"ה.

יש שבאה עליו מעט מעט, ועוד מרם באה בתומה עליו כבר מכמה ימים מקודם כבר הרגיש ולבבו החל לנבאות לו עליה, כמו רוב החולים שעוד משעה שישכב אף כי עדיין לא הכביד עליו חליו, כבר לבו מנבא לו רע שמא ימות, ואף עבור אחרי איזה ימים והחולי הכביד עליו, ואמנם בכל זאת עדיין מתנחם שמא יתרפא וכו', ואמנם בכל זאת בעת שבאה עליו בתומה ומת רעהו או קרובו החביב לו יכול הוא לקבל אותה בדעה צלולה, ובוכה וזועק ומספר ואומר אהה כבר לבבי נבא לו כזאת. ובזה אף כי בוכה הרבה, וכולם רואים את צערו הגדול, עכ"פ בזה מפיג מעט צערו כדברי החכם. ואמנם יש צרה נוראה אשר באה פתע פתאום, ומכללם רוב השמועות הנוראות אשר פתע פתאום יבואו על האדם, ואז באמת מרוב הצער נרדם לבבו ויהי לאבן, והוא משתומם ואינו יכול רק להאנח וכו'. וזהו הכוונה על מה אתה נאנח ואין אתה בוכה וזועק מרה וכו', ולזה היתה התשובה על שמועה כי באה פתע פתאום, ולכן נמס כל לב וכו'.

וקרוב לזה נראה לבאר הפסוקים באיוב, כי כאשר באו עליו כל הצרות האיומות עוד זה מדבר וכו' וכו', כתוב לאמר¹⁸ וישמעו שלשת רעי איוב וכו' ויועדו יחדיו לבוא לגדל לו ולנחמו, וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו וישאו קולם ויבכו ויקרעו איש מעילו ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה, וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דובר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאוד. ויש לשאול כי מדוע לא נחמוהו תיכף כי וכו'. וגם מאמר כי ראו כי גדל הכאב מאוד, צריך ביאור כי איך יתכן ראייה בכאב אשר הוא דבר לא מוחשי. ואמנם ביאור הפסוקים הוא כך, כי יש צרה אשר האדם יכול להתנחם, כמו מי שיש לו כמה בנים ומת אחד מהם, או עשיר שאבד חלק מממונו, ואז על כל פעם שבא עליו יוכל להתנחם, ולפעמים אפילו שנלקח כל ממונו יוכל להתנחם בבניו, או להיפך ב"מ אם מתו כל בניו יוכל להתנחם בממונו. ואמנם יש צרה גדולה שפתע פתאום יאבד האדם הכל, כמו בעת שריפה ב"מ שיכול להיות כי ברגע אחד יאבד האדם הכל, או לפעמים בעת שתתחברנה צרות רבות לבא אל האדם אחת אחרי רעותה כמעשה איוב וכו', ולכן רעי איוב בבואם אליו כאשר שמעו וכאו לבא חשבו כי הצרות לא היו כל כך נוראות ונשאר מה עדיין במה לנחמו.

והנה רבותי את אשר חזו לאיוב במשל, כדברי חז"ל הידועים¹⁹ איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה, ראינו אנחנו במראה ולא בחידות, בעובדות ומעשים ולא במשלים. אהה זה חמשה שנים אשר עברו עלינו צרות נוראות עד מאוד, גזירות חדשות ונוראות היו מתחדשות עלינו חדשות לבקרים ממש, עוד זה מדבר וזה בא ויאמר, הנה זה מדבר על האסון נורא אחד וחבירו בא וספר על גזירה אחרת, זה מדבר על הצרה הנוראה פלונית וחבירו בא ויאמר ויודיע לנו צרה אחרת, זה מדבר על מיתת פלוני וחבירו בא והודיע על מיתת אלמוני, הנה זה מדבר על הרעב וחבירו בא וסיפר לנו על הדבר. ממש צרות רבות ורעות, וכדברי חז"ל²⁰ צרות חדשות משכחות את הראשונות, וכאשר בהיות הדבר כך, כי לרבים מאתנו נשכחו כמה וכמה מהצרות הרעות והרכות עד אין מספר אשר עברו עלינו, ורבים מאתנו כמעט לא יוכלו לספר אותן כמו שהיו, רק בדרך קצרה נזכור כי כמעט לא האמננו בחיים ושעות רבות ועתות כבירות קנאו החיים בהמתים שכבר מתו והלכו למנוחות. וכאשר הונה לנו

18 איוב ב' י"א-י"ג.

19 בבא בתרא ט"ו ע"א.

20 תוספתא ברכות פ"א הי"א.

מעט, קוינו כי מעתה תהיה לנו הרווחה כמקדם, קוינו וחכינו כי גם המות תשית קין למעשה ידיה, קוינו כי גם (את) המות תסתיר את להט החרב המתהפכת ותשיב אותה אל נדנה, קוינו כי גם המות תניח את מגלה מידה. ואמנם לדאבון לבבנו ולצערנו הגדול תקותנו עלתה בתוהו, כי גם בשנה האחרונה שנה אשר נראתה לנו כמו תביא לנו רוח חיים בכנפיה, הנה מלבד אשר נפגענו בענינים רבים ואשר בדרך כלל לדאבוננו הגדול עוד אין שלום בעצמנו, עוד אין לנו המנוחה אשר אליה היו עינינו נשואות, הנה מלבד כל זה גם המות לא חפצה להניח קרדומה מידה, ותניף את הרמשה על כמה נפשות יקרות וחביבות לנו עד מאוד, בהן בחורים ובתולות חכמים נכבדים צדיקים חסידים ואנשי מעשה, ועל כולם למשה המות חרבה בזעם אפה על הרב הגדול הצדיק המפורסם תנא דבי אליהו בהיר הוא בשחקים צוק"ל²¹, בזעם אפה ובחרון אפה גדעה את אחד מארזי הלבנון, את אחד מהארזים הגדולים אשר חיינו חוסים בצלו, ואשר קוינו עוד לחסות בצל הארז האדיר והיפה הזה ימים רבים.

עוד עינינו היו מלאות דמעה, עוד עפעפנו היו נוזלות מים, עוד לא הבלגנו על יוגנונו, עוד לא עלה קרום בהפצע הגדול ההוא, והנה אהה עוד זה מדבר וזה בא ויאמר ויודיעו לנו מכל התלאות והצרות הנוראות אשר עברו על אחינו היקרים בארץ גאליציא אשר כצאן למבחה התיקו אותם אויביהם. והנה עוד זה מדבר וזה בא ויאמר וישמיע אותנו את כל השמועות הנוראות מכל מה שעבר על אחינו היקרים בארץ רוסיא, ועל כולן מיתת והריגת מאות ואלפים מאחינו היקרים בהם רבנים גדולים גאוני אדירים חכמים מפורסמים צדיקים חסידים ואנשי מעשה, ועל כולן הרב הגאון הגדול הצדיק ר' מאיר שמחה זצ"ל. אהה, אהה, רבותי, הנה אם אך לשמע אוזן תדאב נפשנו, אם אך לשמע אוזן צוללות אזננו, אם אך לשמועה ממרחק הננו בוכים מתמרמרים נרעדים נרעשים נרדמים, נפשנו מתמוגגת ולבבנו נמלא פחד ורעדה ויתכם פלצות, כמה וכמה אחינו היקרים יושבי ארץ רוסיא הקרובים אל החלל, היושבים בין אריות שואגים לטרף, בין חיות נוראות מהררי טרף, בין נחשים ועקרבים, בין נמרים וזאבים, בין חיתו יער איומות ונוראות, בין אכזרים כיענים כמדבר, בין שעירי שחת הצמאים לדם אדם. אהה, חיהם תלואים להם מנגד, בראותם לעיניהם את המות האכזרי עם כל תוצאותיו ורבבות בלחותיו, הקללה הנוראה ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך נתקיימה בהם במלא מובנה.

רבותי, כאשר נתבונן נראה כי הצרות הנוראות האלה לא רק בחלק קטן מעמנו הוא, לא רק בממשלה אשר תמנה את מספר אחינו בה לאלפים אחדים או גם לאיזה עשרות אלפים, כי אם בלב העם הישראלי באו כל הצרות הנוראות האלה בתומן בארץ אשר מספר אחינו שם הם לרבבות. אהה, יותר מחמש מאות רבבות מאחינו בני ישראל, החלק היותר גדול מעמנו, החלק היותר מצויין, היותר נכבד, היותר אמיץ, היותר עוז וגבור, החלק היותר גדול ואדיר מעם הישראלי נתון למשיסה ולבז, הרוכ היותר גדול מעמנו בכמות ובאיכות נתון בצרה גדולה. איה תמצאנה הישיבות היותר גדולות הרבות והמפוארות אשר מהן תצא תורה וחכמה לעם ישראל כמו בארץ רוסיא. איה ימצאו בתי האולפנא הרבים אשר מהם ישתו מים חיים זכים וצלולים עדרי צאן קדשים בני ישראל כמו בארץ רוסיא. איה ישמע קול הצאן ילדי בני ישראל לילה ויומם הוגים בתורה ועוסקים בתלמוד ופוסקים כמו בארץ רוסיא. איה

21 הוא הגאון רבי אליהו משה פאניזיל ז"ל.

ימצאו המון רבנים גדולים גאונים אדירים חכמים מפורסמים רועי ישורון גדולי הדור אדירי התורה מרביצי החכמה כמו בארץ רוסיא. איה יצאו לאור ספרי פלפול חידושים שו"ת ספרי פוסקים חוברות ומאספים כמו בארץ רוסיא. איה הפריחה חכמת ישראל בזמן האחרון ותהי לגפן אדרת כמו בארץ רוסיא. איה עלתה למעלה ראש בדור האחרון חכמת ישראל וספרותו כמו בארץ רוסיא. איה מצאה לה קן גם שפתנו הנעימה השפה העבריה הנוה והמעונגה כמו בארץ רוסיא.

והנה כי כן מורי ורבתי החלק היותר נכבד והרוב היותר גדול מעמנו נתון כעת בצרה גדולה נוראה ואיומה עד מאוד, ועלינו אם מצד אחד לנשא לכבנו אל כפים אל אל בשמים לשוב ולרחם על פלגתנו ולקבץ את נדחי הצאן אלה אל ארצנו. ואמנם מצד אחר הדבר תלוי גם בנו, כדברי חז"ל²² פתחו לי פתח כבודו של מחט ואנכי אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. עלינו בראשונה להביא לנו שלום בעצמנו, בנו בקרבנו בעצמנו תלוי הדבר להיות בינינו שלום ואחדות כראוי, ואזי גם כל העמים והלשונות ישפטו לנו שלום. עלינו להתאגד ולהתאחד להיות כולנו עם אחד וגוי אחד בשלום לשמור את תורתנו הקדושה, ולנצור כבבת עין את תורתנו הכתובה והמסורה, ולנצור כל פקודיה לעשות ולקיים כל מצוותיה, כי רק תורתנו אשר היא ליותה אותנו בדרך גלותנו הנורא זה משך כאלפיים שנה ותעמידנו לעם חי וקיים כיום הזה, רק התורה השלום והאחדות הוא אשר על ידן נוכל להושע תשועת עולמים, רק על ידי השלשה אלה הוא אשר תקותנו תוכל להתמלא ולבא אל המנוחה והנחלה, וכדברי חז"ל²³ אין ישראל נגאלין אלא בזכות התורה בזכות הצדקה בזכות השלום והאחדות.

ולזה ירמוז פסוק נושאנו מקדם והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם, כנגדוע כי אין השכינה שורה בישראל אלא כשהם באגודה אחת, כי כל זמן שיש ביניהם אחדות מתקדש שם ה' יתברך ומיוחד שמו בנו, כמאמר הכתוב²⁴ ואחבת לרעך כמוך אזי אני ה'. וכמאמר²⁵ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, כלומר על ידי האחדות והאהבה שביניהם אזי ויראו ממך. וזהו אומרו והתהלכתי בתוכם, כלומר כאשר תזכו לנצור את תורתך את כל חוקותיה ומשפטיה ותהיו גם באחדות גמור ושלם, אז תזכו להברכה הנפלאה הזאת, כי אנכי אתהלך ביניכם ואשכין ואיחד שמי עליכם. ואמר עוד והייתי לכם לאלהים, שם רמוז על ארצנו הקדושה, כדברי חז"ל²⁶ חידועים כי כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, כי על ידי האחדות תזכו לגאולת הארץ ולהיות כולכם בה, ואז הייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם בעגלא ובזמן קריב אמן.

- 22 שיר השירים רבה ה' ב'.
- 23 פסיקתא זוטרית ואתחנן ד' ל"ב.
- 24 ויקרא י"ט י"ח.
- 25 דברים כ"ח י'.
- 26 כתובות ק"י ע"ב.